

different form of professionalism relating to the development or progress of prisoners and higher levels of engagement'. Het klimaat in de gevangenis is dus erg belangrijk om 'political charge' tegen te gaan, of kan het risico op 'political charge' bij gedetineerden net doen toenemen. Goede opleiding van het personeel, een goede verstandhouding met en erkenning door de senior managers en de gevangenisdirectie, en een intelligente aanwending van vertrouwen in gedetineerden blijken dus belangrijke hefboomen om risicovolle situatie te beheersen. Dit ondersteunt eveneens de stelling dat men zich niet te veel moet vergalopperen in nieuwe initiatieven, zeker als die ten koste zouden gaan van een investering in het dagelijkse beleid en het goed functioneren van de gevangenis. LIEBLING waarschuwt er voor om ons niet te laten paralyseren door angst en wantrouwen. Dat zal inderdaad de grote uitdaging zijn voor de komende maanden en jaren, niet alleen in de gevangenis trouwens.

REFERENTIES

- BEYENS, K. (2016). Bericht uit Brussel. Een stad onder terreurdreiging. *Panopticon*, 37(1).
- HEITMEYER, W., MÜLLER, J. & SCHRÖDER, H. (1997). *Verlockender Fundamentalismus*. Frankfurt am Main: Surhkamp.
- LIEBLING, A. (2015). *Prisons and the Problem of Trust: The experiences of long term prisoners in contrasting high security prisons*. Presentatie, Vrije Universiteit Brussel.
- LIEBLING, A., I.S.M. ARNOLD, H. (2004). *Prisons and their moral performance. A study of values, quality and prison life*. Oxford: Oxford University Press.
- PAUWELS, L., BRION, F., SCHILS, N., LAFFINEUR, J., VERHAEGE, A., DE RUYVER, B. & EASTON, M. (2014). *Explaining and understanding the role of exposure to new social media on violent extremism: an integrative quantitative and qualitative approach*. Gent: Academia Press.
- SLOOTMAN, M. & TILLIE, J. (2015). Waarom sommige moslims radicaal worden. In I. WEIJERS & C. ELIAERTS (Eds.), *Jeugdriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit*. Den Haag: Boom Lemma, 475-497.

MAATSCHAPPELIJKE DIENSTVERLENING / SOCIAL WORK (1)

Zorgvermijders en gedeelde verantwoordelijkheid via netwerkvorming

JORIS DE CORTE^a

- ^a Doctor-Assistent, Vakgroep Sociaal Werk & Sociale Pedagogiek, Universiteit Gent (Corresp.: Joris.DeCorte@UGent.be).

Dak- en thuisloosheid is een hardnekkige problematiek in verschillende West-Europese welvaartsstaten. De situatie in Vlaanderen vormt hierop geen uitzondering: ook bij ons is er een groep van burgers die niet over een stabiele huisvestingssituatie beschikt. Zij worden omschreven als een restgroep van zorgvermijders, draaideurcliënten of laatstelijnscliënten. Een deel van deze populatie bracht vaak reeds één of meerdere periodes door in de gevangenis en kan op de radar verschijnen van het forensisch welzijnswerk, de sociale dienst van de politie, enz.

Netwerkvorming is dan een interessante piste om een oplossing te zoeken voor de complexe en multidimensionele problematieken waarmee dak- en thuislozen worden geconfronteerd. In de praktijk zien we op lokaal niveau vaak een vrijwillige samenwerking ontstaan tussen actoren en voorzieningen die geregeld met deze populatie worden gecon-

fronteerd: OCMW's, het algemeen welzijnswerk (CAW), de geestelijke gezondheidszorg, de verslaafdenzorg, het straathoekwerk, vrijwilligersorganisaties, enz. Het doel van de samenwerking is het realiseren van de (re)integratie van de beoogde doelgroep en hen toe te leiden naar de meest geschikte vorm van dienst- of hulpverlening. Dit betekent dat de betrokken actoren ook hun aanbod onderling moeten afstemmen en de nodige ruimte creëren binnen de eigen voorziening. We rapporteren hier over enkele resultaten uit een onderzoek naar netwerkvorming rond dak- en thuisloosheid in twee Vlaamse centrumsteden en de rol van de nachtopvang in het bijzonder (De Corte, 2015).

NACHTOPVANG

De creatie van een nachtopvang werd zowel in Hasselt (2003) als Kortrijk (2008) pas mogelijk gemaakt door de opbouw van een geleidelijke samenwerking rond de thematiek dak- en thuisloosheid. De nachtopvang werd gezien als een eerste belangrijke stap in het ontwikkelen van een lokale aanpak. Men creëert hierbij een bijkomend aanbod ten aanzien van de reguliere dienst- en hulpverlening. Het doel is te vermijden dat de groep van zogenaamde zorgvermijders tegen hun wil de nacht op straat moeten doorbrengen. In beide steden gaat het gemiddeld om een honderdtal personen.

Het is een laagdrempelig aanbod via de formule van Bed, Bad en Brood dat tijdelijk beschikbaar wordt gemaakt tijdens de koudste wintermaanden. In principe kan iedereen zich aanmelden, een uitgebreid intakegesprek of doorverwijzing via een professionele hulpverlener is niet vereist.

De nachtopvang biedt een veilige en warme plaats waar men de nacht kan doorbrengen, de mogelijkheid krijgt om te douchen, sociale contacten te leggen en 's ochtends een ontbijt te nuttigen. De 'physical lifelines' (Zuffery & Kerr, 2004) die dak- en thuislozen krijgen aangereikt, laten hen toe om even op adem te komen en bieden een belangrijke ondersteuning in de uitbouw van hun overlevingsstrategieën. De dienst- en hulpverlening is ook vrijwillig vanuit het standpunt van de dak- en thuislozen: er is geen verplichting (wel de mogelijkheid) om na een verblijf in de nachtopvang (opnieuw) de stap proberen te zetten naar de reguliere hulpverlening.

PARADOX VAN DE NACHTOPVANG?

Dit opent tegelijk de vraag naar de doorstroom vanuit de nachtopvang naar de reguliere hulpverlening en/ of de (sociale) huisvestingsmarkt en de wijze waarop dit wordt gerealiseerd. Zoals reeds eerder vermeld, mikken beide netwerken ook op de (re)integratie van een groep van zorgvermijders in bijvoorbeeld de reguliere dienst- en hulpverlening. De nachtopvang wordt dan ook niet beschouwd als een 'eindstation', maar veeleer als een springplank voor dak- en thuislozen om hun leven stap voor stap terug op de rails te krijgen.

Toch dreigt een aanzienlijk deel van de populatie van dak- en thuislozen te 'blijven hangen' in de nachtopvang (Termote & De Mol, 2010; De Corte, 2015). Dit brengt een paradox aan de oppervlakte in de wijze waarop men de toegang tot de nachtopvang bepaalt (Bowpitt *et al.*, 2014).

Een nachtopvang ontstaat vanuit een bekommernis over de situatie van personen die tegen hun wil de nacht op straat dreigen door te brengen. Het is een plaats waar ze tijdelijk tot rust kunnen komen. Een belangrijke vraag die hierbij echter opduikt, is de wijze waarop men de factor 'tijd' dan definieert. Het gebruik van de nachtopvang is immers niet onbeperkt en aan een aantal voorwaarden verbonden.

Zo worden er in Kortrijk bijvoorbeeld criteria ingesteld die het gebruik van de nachtopvang beperken tot een maximum aantal opeenvolgende nachten. De 5 dagen op 8 nachten regel, die bij vriesweer weliswaar vervalt, betekent dat dak- en thuislozen voor minstens drie nachten zelf een alternatief moeten voorzien, waarna ze opnieuw kunnen beginnen aan een reeks van 5 overnachtingen binnen de nachtopvang. Daarnaast is het belangrijk te wijzen op het feit dat de nachtopvang 'slechts' tijdens de koudere maanden van het jaar beschikbaar is. Dak- en thuislozen worden als het ware geacht om ergens tussen november en maart 'een versnelling hoger te schakelen' en via de tijdelijke ondersteuning van een nachtopvang de nodige stappen te zetten om hun situatie te verbeteren. De andere maanden van het jaar dreigt minstens een deel van de populatie terug van de radar te verdwijnen.

Het bewust inbouwen van een aantal drempels die de beschikbaarheid en de bruikbaarheid van de nachtopvang beperken, wijst op een vrees om de individuele verantwoordelijkheid en motivatie van dak- en thuislozen te ondergraven. De nachtopvang fungeert enkel als een tijdelijk vangnet om te vermijden een soort hangmat te worden waarin dak- en thuislozen zich kunnen 'nestelen' omdat hun meest basale behoeften (een bed, een bad en een brood) ingevuld worden. Dit 'onbeperkt' aanbod zou bovendien een ongewenste aantrekkingskracht kunnen uitoefenen op de populatie van dak- en thuislozen uit de omliggende regio's.

OP WEG NAAR EEN GEDEELDE VERANTWOORDELIJKHEID

We wijzen hier op de opportuniteiten verbonden aan netwerkvorming in het realiseren van een gedeelde verantwoordelijkheid.

In algemene termen laat netwerkvorming de betrokken actoren toe om een voordeel of meerwaarde te realiseren voor burgers die door geen enkele reguliere voorziening of zorginstelling op individuele basis zou kunnen worden bereikt. Wanneer het gaat over het faciliteren van een doorstroom vanuit de nachtopvang kunnen we bijvoorbeeld wijzen op het belang van een multidisciplinair overleg.

Hierbij worden concrete situaties van dak- en thuislozen gezamenlijk besproken en wordt er gezocht naar afstemming met het oog op zorgcontinuïteit en het wegwerken van grenzen tussen voorzieningen en sectoren. Een nachtopvang brengt nu eenmaal een brede waaier van situaties van sociale uitsluiting (opnieuw) op de radar van de hulpverleners. Dit momentum kan worden aangegrepen om naast de nachtopvang ook collectief bijkomende instrumenten te ontwikkelen ten aanzien van de doelgroep.

Recent onderzoek toont bovendien aan dat het streven naar een gedeelde verantwoordelijkheid tussen hulpverleners ten aanzien van complexe situaties van dak- en thuisloosheid evenzeer een reflectieproces in gang zet binnen de individuele organisaties die deel uit maken van het netwerk (De Corte, 2015). De gezamenlijke discussies binnen het netwerk over toegankelijkheid en kwaliteit van de zorg worden immers ook weerspiegeld in een interne discussie over een aantal van de eigen logica's, gewoontes en procedures. Dit leidde in sommige gevallen tot een aanpassing of herinterpretatie van de criteria waarmee men de toegang van bepaalde doelgroepen (zoals dak- en thuislozen met een multidimensionele hulpvraag) tot de eigen voorziening afbakent.

Zo zijn de Centra voor Algemeen Welzijnswerk of OCMW's soms eerder terughoudend om personen met bijvoorbeeld een psychische aandoening of een autismestoornis toe te laten. Uit het onderzoek bleek dat er toch geregeld 'uitzonderingen' werden gemaakt. Deze kwamen meestal tot stand na een gezamenlijke discussie binnen de context van een multidisciplinair overleg. Het CAW of OCMW is met andere woorden bereid een persoon die

anders wellicht geen toegang had gekregen tot de voorziening tijdelijk te huisvesten, maar krijgt daarbij wel de nodige ondersteuning van de andere partners binnen het netwerk. Zij beschikken over de nodige expertise met betrekking tot een specifieke problematiek. In sommige gevallen hebben deze 'tijdelijke' uitzonderingen ook geleid tot een aanpassing van de formele criteria en procedures die men als OCMW of CAW hanteert.

Dit betekent dat netwerkvorming ook op indirecte wijze bijdraagt tot het verhogen van de toegankelijkheid van de reguliere hulpverlening en het vermijden van sociale uitsluiting.

TOT SLOT

De nachtopvang vervult een belangrijke rol ter ondersteuning van zorgvermijders of draaideurcliënten. Het debat over de permanente verankering van een nachtopvang verdient dan ook op meer structurele wijze gevoerd te worden. Netwerkvorming is een opportuniteit om samen te wegen op het beleid en een opstap om de problematiek van dak- en thuisloosheid op de agenda van zowel de lokale als de bovenlokale beleidsmakers te zetten.

Daarnaast werd aangetoond dat netwerkvorming bijkomende kansen biedt om de (re) integratie van zorgvermijders mogelijk te maken. Toch zou het verkeerd zijn deze netwerken als statische structuren te beschouwen. Netwerken evolueren, spelen in op wisselende omstandigheden en werken steeds weer gezamenlijke projecten uit om hun doelstelling te realiseren. Dit betekent dat ook andere actoren, die vooralsnog niet of nauwelijks betrokken zijn in een netwerk rond dak- en thuisloosheid, een belangrijke rol kunnen vervullen. Dit geldt niet enkel voor de actoren uit de sociale huisvesting, maar evenzeer voor de actoren en voorzieningen die actief zijn binnen het forensisch welzijnswerk, het gevangeniswezen, de sociale dienst van de politie, enz. Want alleen op die manier maakt men verder werk van een echte gedeelde verantwoordelijkheid rond deze problematiek.

REFERENTIES

- BOWPITT, G., DWYER, P., SUNDIN, E. & WEINSTEIN M. (2014). Places of sanctuary for 'the undeserving'? Homeless people's day centres and the problem of conditionality. *British Journal of Social Work*, 44(5), 1251-1267.
- DE CORTE, J. (2015). *Lokaal sociaal beleid en toegankelijke maatschappelijke dienstverlening: een onderzoek naar de relatie tussen lokale besturen en private nonprofit organisaties*. Universiteit Gent, Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek.
- MAESELE, T., ROOSE, R. & DE BIE, M. (2015). Voluntariness as legitimization for social work interventions: a case study in Flemish homelessness care. *International Social Work*, 58(4), 539-550.
- TERMOTE, H. & DE MOL, M. (2010). Dakloosheid: Toneel van een structureel armoedebeleid. *Alert*, 36(4), 31-36.
- ZUFFERY, C. & KERR, L. (2004). Identity and everyday experiences of homelessness: some implications for social work. *Australian Social Work*, 57(4), 343-353.